

بررسی اثربخشی آموزش کفایت اجتماعی بر اضطراب اجتماعی و مهارت های برقراری ارتباط کودکان مدارس استثنایی شیراز

قاسم قجاوند^۱، نسرين قبادی مقدم^۲، هانیه برجسته^۳

^۱ استادیار، گروه مددکاری اجتماعی، موسسه آموزش عالی حکمت رضوی، مشهد، ایران.

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه مددکاری اجتماعی، موسسه آموزش عالی حکمت رضوی، مشهد، ایران.

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه مددکاری اجتماعی، موسسه آموزش عالی حکمت رضوی، مشهد، ایران.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی آموزش کفایت اجتماعی بر اضطراب اجتماعی و مهارت های برقراری ارتباط کودکان مدارس استثنایی شهرستان شیراز انجام شد. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده ها روش تحقیق نیمه تجربی با طرح (پیش آزمون و پس آزمون) با گروه کنترل بوده است. جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه کودکان در مدارس استثنایی شهرستان شیراز در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ می باشد. از بین این افراد تعداد ۲۰ نفر با در نظر داشتن معیارهای ورود و خروج انتخاب شدند و در ۲ گروه ۱۰ نفری که شامل یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل می باشد، تقسیم شدند. ابزار گردآوری داده ها شامل مقیاس آدمک (گودیناف)، مقیاس مهارت های ارتباطی کوئین دام (۲۰۰۴)، مقیاس اضطراب اجتماعی کانور و همکاران (۲۰۰۰) می شود. هم چنین یک دوره جلسات مداخله آموزش کفایت اجتماعی برای کودکان، در ۱۲ جلسه ی ۱ ساعته برگزار شده است. برای تجزیه و تحلیل یافته ها از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره استفاده شد. نتایج نشان داد که آموزش کفایت اجتماعی بر اضطراب اجتماعی کودکان با نیازهای ویژه تأثیر دارد. آموزش کفایت اجتماعی بر مهارت های برقراری ارتباط کودکان استثنایی تأثیر دارد.

واژه های کلیدی: کفایت اجتماعی، اضطراب اجتماعی، مهارت های برقراری ارتباط، کودکان استثنایی

مقدمه

از بدو تولد تا هنگام پیری، روابط^۱ نقشی حیاتی در مواجهه با نیازهای اساسی ایفا میکند. این نیازهای اساسی دامنه گسترده‌ای از مراقبت فردی تا دلبستگی^۲ (پُلْمَن^۳، ۲۰۰۱)، همچنین الزامات مختص به رده‌های سنی مانند تشکیل هویت^۴ در نوجوانی (شوارتز و پانتین^۵، ۲۰۰۶) و حمایت‌های مربوط به خودمختاری را در پیری (ویگینز^۶ و همکاران، ۲۰۰۴) در بر میگیرد. روابط با فراهم آوردن اعتماد، عزت نفس^۷ و حمایت در رشد فردی و خودسازی شخصی نقش دارد (بورلسون^۸ و همکاران، ۱۹۹۶). یکی از الزامات برقراری روابط مهارت‌های اجتماعی است. پژوهشگران و صاحب‌نظران مهارت‌های اجتماعی را به مثابه ارتباط موثر با دیگران و پذیرش از طرف آنها (نولر^۹، ۲۰۰۵) پیش‌بینی پیامدهای مهم اجتماعی (گرشام و الیوت^{۱۰}، ۱۹۸۷)، قضاوت شایسته دیگران (شلندت و مک‌فال^{۱۱}، ۱۹۸۵)، شروع و تداوم ارتباط سالم و سازنده با دیگران به ویژه همسالان و به دنبال آن افزایش بهداشت روانی (بولکلی و کرامر^{۱۲}، ۱۹۹۴) و در نهایت انجام رفتارهای سخاوتمندانه همدلانه و یاریگرانه (مرل و گیمپل^{۱۳}، ۱۹۹۸) تعریف کرده‌اند. نقش مهارت‌های اجتماعی در رشد و تحول کودکان انکارناپذیر است. پژوهشگران نشان داده‌اند که نقص مهارت‌های ارتباطی در دوران کودکی با مشکلات سازگاری در دوره‌های بعدی (ماتسون، روتاتوری و هلسل^{۱۴}، ۱۹۸۳)، اختلال سلوک و بزهکاری در سنین نوجوانی (بولکلی و کرامر، ۱۹۹۴)، ترک تحصیل (مرل^{۱۵} و گیمبل، ۱۹۹۸) و مشکلات بهداشت روانی در بزرگسالی (ایزنبرگ^{۱۶} و همکاران، ۱۹۹۵) ارتباط دارد.

افراد دارای اختلال ممکن است در مقایسه با همسالانشان که دارای شرایط عادی هستند، مشکلات اجتماعی، ارتباطی و مسائل مربوط به تعامل را در زندگی روزمره خود بیشتر تجربه کنند می‌توان گفت کودکان استثنایی مشکلات اجتماعی بیشتری دارند که این امر اغلب اوقات باعث نگران‌های والدین و استرس خانواده میگردد مشکلاتی مانند عدم توانایی بالا در برقراری ارتباط با دیگران از آن جمله است.

کودکان استثنایی یا کودکان با نیازهای خاص به گروهی از کودکان گفته می‌شود که در یکی از توانایی‌های حسی، حرکتی یا هوشی با میانگین جامعه تفاوت داشته باشند. این تعریف علاوه بر این تفاوت‌ها مشکلات رفتاری مانند بیش‌فعالی یا اوتیسم را نیز شامل می‌شود. دلیل نام‌گذاری این کودکان به عنوان استثنایی این است که آن‌ها در مقایسه با گروه اکثریت، جامعه کوچک‌تری را تشکیل می‌دهند (محمدي و استوار، ۱۳۸۶). کلی‌ترین طبقه‌بندی، که مورد قبول اکثریت متخصصان میباشد

^۱. Interactions

^۲. Affiliation

^۳. Pöhlman

^۴. Identity formation

^۵. Schwartz & Pantin

^۶. Wiggins

^۷. Self-esteem

^۸. Burleson

^۹. Noller

^{۱۰}. Gresham & Elliot

^{۱۱}. Schlundt & McFall

^{۱۲}. Bulkeley & Cramer

^{۱۳}. Merrell & Gimpel

^{۱۴}. Matson, Rotatori & Helsel

^{۱۵}. Merrell

^{۱۶}. Eisenberg

عبارت است از تقسیم این افراد به سه دسته بزرگ: ۱- کودکان و نوجوانان که به علت اختلافات هوشی و فعالیتهای ذهنی از کودکان عادی متمایزند. در این دسته کودکان و نوجوانان عقب مانده ذهنی و افراد تیز هوش قرار دارند.

۲- کودکان و نوجوانانی که به علت اختلالات و ضایعات مغزی یا اختلالات عملی مبتلا به اختلالات رفتاری هستند. در این دسته کودکان و نوجوانان ناسازگار یا دشوار قرار دارند.

۳- کودکان و نوجوانان مبتلا به اختلالات و نقایص حسی و حرکتی و اختلالات عملی رشد، در این دسته نابینایان و همچنین مبتلایان به اختلالات تکلمی، اختلالات کنترل استنکترها و ناتوانی های حرکتی قرار دارند (رضایی و وثوقی، ۱۴۰۰).

یافته های پژوهشهای انجام گرفته نشان می دهد که بین مؤلفه های کفایت اجتماعی و مهارتهای ارتباطی رابطه معناداری وجود دارد (مرادی، ۱۴۰۱؛ نور محمدی، ۱۴۰۰؛ لاک تراش، کلروزی و پیشگوی، ۱۳۹۸؛ داغال^۱، ۲۰۱۷). کفایت اجتماعی کودکان و نوجوان ترکیبی از توانایی آنها برای استفاده از مهارتهای اجتماعی و رفتار سازگاران برای تعامل با همسالان و بزرگسالان در محیط به یک شیوه موفقیت آمیز است (بیرامی و مرادی، ۱۳۹۵).

روش شناسی

الف) طرح پژوهش و شرکت کنندگان

این پژوهش، با توجه به هدف کاربردی است. از نظر روش اجرا در زمره پژوهش های نیمه تجربی به صورت پیش آزمون-پس آزمون همراه با گروه کنترل بود. جامعه آماری این پژوهش تمام دانش آموزان استثنایی مشغول به تحصیل در مدارس شهر شیراز می باشد که در مدارس استثنایی این شهر در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ در دوره ابتدایی به تحصیل مشغول هستند و تعداد آنها ۱۰۳ نفر می باشد. روش نمونه گیری به صورت نمونه گیری در دسترس بود. از بین این دانش آموزان تعداد ۲۰ دانش آموزان که هوشبر بالاتری داشتند (با استفاده از آزمون آدامک (گودیناف) که نمره هوش آنها بین ۸۰ تا ۸۹ بود و مرزی شناخته شده بودند) در دو گروه ۱۰ نفری آزمایش و کنترل تقسیم بندی شدند.

ملاک های ورود شامل داشتن هوشبر بین ۸۰-۸۹ (عقب ماندگی ذهنی خفیف)، ۲- رضایت والدین دانش آموزان از شرکت فرزندان در جلسات آموزشی و ۳- داشتن سن بین ۷ تا ۱۱ سال می شود. همچنین ملاک های خروج شامل شرکت همزمان در جلسات درمانی دیگر، ۲- انصراف از جلسات مداخله حین پژوهش و ۳- غیبت بیش از دو جلسه در جلسات می باشد.

ب) ابزار

آزمون آدامک (گودیناف):

این آزمون یکی از آزمونهای ارزیابی هوش کلی کودکان است که توسط فلورانس گودیناف در سال ۱۹۲۰ در ایالت نیوجرسی آمریکا بر روی چهار هزار کودک آزمایش و ابداع شد. این آزمون، ۵۱ ماده دارد که برای سنجش هوش کودکان ۳ تا ۱۳ ساله طراحی شده است. اجرای این آزمون نیز بدون محدودیت زمانی و به صورت فردی و یا گروهی ممکن میباشد. اجرای آن هم به این صورت است که یک مداد و یک کاغذ به کودک داده میشود و از او خواسته میشود بهترین آدمکی را که میتواند، ترسیم کند. در ازای هر یک از اجزای نقاشی شده آدامک نمره های به وی تعلق میگیرد. مجموع نمرات کودک سن عقلی وی را تعیین

^۱ Dağal

میکند (آناستازی^۱، ۱۹۹۰؛ به نقل از نصرتی، شریفی و فتح آبادی، ۱۴۰۰). نمرهگذاری نقاشی بر اساس این ۵۱ ماده، نمره خام کودک به دست می‌آید. نمرات داده شده جمع بسته میشود (مجموع از ۵۱ بیشتر تجاوز نمیکند). با استفاده از جدول مخصوص نمره خام، تبدیل به سن عقلی میشود. از رابطه زیر بهره هوشی کودک به دست می‌آید. اگر نمره خام آزمونی بر فرض مثال ۴۰ باشد در جدول تبدیل نمرات، (جدول شماره ۱) نمره خام را پیدا کرده و سن عقلی کودک را که ۱۳ میباشد، استخراج میکنیم. (این نمره سن عقلی کودک است) سپس ۱۳ (که سن عقلی کودک است) را در عدد ۱۲ (ماه) ضرب میکنیم. (هر سال ۱۲ ماه دارد). سپس سن تقویمی آزمونی را محاسبه میکنیم. اگر آزمودنی به عنوان مثال ۱۰ سال و ۳ ماه داشته باشد ۱۰ را ضربدر ۱۲ (هر سال ۱۲ ماه دارد) بعلاوه ۳ (ماه) می‌کنیم نمره بدست آمده سن تقویمی کودک میباشد. حاصلضرب صورت و مخرج بر هم تقسیم کرده و ضربدر ۱۰۰ کرده و بهره هوشی آزمودنی بدست می‌آید.

مقیاس مهارت های ارتباطی کوئین دام (۲۰۰۴):

پرسشنامه مهارت های ارتباطی توسط کوئین دام در سال ۲۰۰۴ تهیه شده است. این پرسشنامه برای سنجش مهارت های ارتباطی بزرگسالان ابداع شده است دارای ۳۴ گویه است که مهارت های ارتباطی را توصیف می‌کند. برای تکمیل آن پاسخگو باید هرگویه را بخواند و سپس میزان انطباق وضعیت فعلی خود را با محتوای آن برروی یک طیف لیکرت پنج درجه ای از هرگز تا همیشه مشخص می‌کند. مهارت های ارتباطی فرعی که در این مقیاس مورد بررسی قرار می‌گیرند شامل پنج مهارت گوش دادن، توانایی دریافت و ارسال پیام، بینش نسبت به فرآیند ارتباط، کنترل عاطفی و ارتباط توأم با قاطعیت هستند.

۱- توانایی دریافت و ارسال پیام: (۹ سوال) (۲۹-۲۴-۲۳-۲۲-۲۱-۱۲-۶-۵-۴)

۲- کنترل عاطفی: (۹ سوال) (۷-۸-۹-۱۱-۱۳-۱۶-۲۸-۳۰-۳۲)

۳- مهارت گوش دادن: (۶ سوال) (۳-۲۵-۲۶-۲۷-۳۱-۳۴)

۴- بینش نسبت به فرآیند ارتباط: (۵ سوال) (۱-۲-۱۷-۱۸-۲۰)

۵- ارتباط توأم با قاطعیت: (۵ سوال) (۳۳-۱۹-۱۵-۱۴-۱۰)

برای هر پاسخگو در هر یک از مهارت های پیش گفته - که در قالب خرده آزمون هایی شامل تعداد متفاوتی از گویه ها مطرح شده اند نمره جداگانه ای محاسبه می‌شود. علاوه بر این، حاصل جمع نمرات هر در مجموع ۳۴ عبارت نیز یک نمره کلی برای او بدست می‌دهد که مبین مهارت های ارتباطی آزمودنی است. بدین سان، دامنه نمره محتمل برای هر فرد بین ۳۴ تا ۱۷۰ خواهد بود. البته باید خاطر نشان شود که برخی از عبارات به دلیل ماهیت و محتوای آن ها، در محاسبه نمره به برای سایر «همیشه» صورت وارونه نمره گذاری می‌شوند. بدین معنا که اگر انتخاب گزینه یا پاسخ گویه ها حداکثر نمره، یعنی ۵، را برای فرد به دنبال داشته باشد، در گویه های وارونه انتخاب همین پاسخ، منتهی به کسب حداقل نمره، یعنی ۱، می‌گردد و در پرسشنامه با علامت ستاره مشخص شده اند.

نمره بین ۳۴ تا ۶۸ بیانگر مهارت های ارتباطی ضعیف است.

نمره بین ۶۸ تا ۱۰۲ بیانگر مهارت های ارتباطی متوسط است.

نمره بالاتر از ۱۰۲ بیانگر مهارت های ارتباطی بالا است.

^۱ . Anastasi

در پژوهش چاری و فداکار داورانی (۱۳۸۴) روایی و پایایی این مقیاس مورد بررسی قرار گرفته و برای سنجش اعتبار آزمون مهارت های ارتباطی، ابتدا با استفاده از روش آلفای کرونباخ، اعتبار کل آزمون محاسبه شده است که مقدار عددی آن برابر با ۰/۶۹ و حاکی از همسانی درونی قابل قبول این آزمون بود. این مقدار برای آزمودنی های دانشجوی و برای دانش آموزان دبیرستانی برابر با ۰/۶۶ بود. همچنین ضریب اعتبار کل آزمون با استفاده از روش تنصیف برابر با ۰/۷۱ به دست آمد.

ج: روش اجرا:

در این پژوهش، در ابتدا روایی پرسشنامه ها توسط اساتید و صاحب نظران این حوزه تأیید شد. جهت تکمیل پرسشنامه های پژوهش به مدرسه استثنایی شهرستان شیراز مراجعه شد و آزمون آدمک گودیناف بر روی دانش آموزان اجرا شد و نهایتاً ۲۰ نفر از دانش آموزانی که بهره هوشی بین ۷۰ تا ۷۹ داشتند و همچنین دانش آموزان دچار معلولیت جسمی-حرکتی که از هوشبهر نرمال برخوردارند به عنوان حجم نمونه پژوهش انتخاب شده و در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفتند. روش نمونه گیری در دسترس جهت نمونه گیری مورد استفاده قرار گرفت. پیش از شروع دوره از دو گروه پیش آزمون به عمل آمد و پس از آن گروه آزمایش در ۱۲ جلسه ۱ ساعته تحت آموزش کفایت اجتماعی قرار گرفتند و پس از اتمام دوره آموزشی پس آزمون از دو گروه آزمایش و کنترل به عمل آمد. محتوای این آموزش بفریک هر جلسه در جدول زیر آمده است:

جدول ۳-۳. پروتکل درمانی آموزش کفایت اجتماعی به تفکیک جلسات

جلسات	محتوا
اول	اجرای پیش آزمون ها، معارفه گروهی، توضیح راجع به اضطراب اجتماعی و انواع آن، بیان اهمیت ارتقای کفایت، مهارت های اجتماعی و تعیین قوانین گروه
دوم	به مهارت های بعد شناختی اختصاص یافت که شامل تعریف مهارت خودآگاهی، اهمیت شناخت تواناییها و ناتوانیها، کمک به آشنایی افکار ناکارآمد و جایگزینی بانوع کارآمد.
سوم	تعریف مهارت حل مساله و مراحل آن، بیان مثالهای فرضی و واقعی از مسائل مربوط به اضطراب اجتماعی و لزوم حل آن از طریق مراحل حل مساله و استفاده از افکار کارآمد
چهارم	تعریف مهارت تصمیم گیری و تمرین مراحل آن، تعریف هدف گذاری و مراحل آن به منظور تغییر ویژگیهای منفی، جمع بندی آموزشها مربوط به بعد شناختی
پنجم	مهارت های بعد رفتاری شامل بیان مفهوم رفتار جراتمندانه و آموزش نحوه ابراز جراتمندی به روشهای مختلف.
ششم	تعریف مهارت های ارتباط بین فردی و بیان مراحل سه گانه.
هفتم	بیان آداب مذاکره و محاوره درست، برشمردن برخی اشتباهات رایج در محاوره و گفتار به همراه مثالهایی برای هر مورد
هشتم	تعریف کمک طلبی، آموزش رفتار کمک خواهی و انواع روشهای آن.
نهم	مهارت های بعد هیجانی شامل تعریف استرس و انواع آن، معرفی راهبردهای متفاوت مقابله با استرس (هیجان مدار و مسئله مدار) در انسانها، آموزش تکنیکهای آرام سازی.
دهم	آموزش مهارت کنترل هیجانهای منفی.
یازدهم	طرح مثال هایی از موقعیت های اضطراب آور و موقعیت هایی که نیازمند مهارت ارتباطی جهت حل آن موقعیت ها بود و در محیط مدرسه برای دانش آموان تفاق افتاده است (منبع موفقیت در عملکرد)، تشویق کلامی آنها در پی این افشاسازی (قانع سازی کلامی) و به نوعی به کارگیری تجارب هر کدام از این دانش آموزان به مثابه تجربه جانشینی برای سایر دانش

آموزان (منبع دیگر ارتقاء خودکارآمدی)

دوازدهم

جمع بندی و مرور جلسات گذشته، پاسخگویی به سوالهای دانش آموزان درباره تجربیات شخصی آنها در رابطه با اضطراب و موقعیت های اضطراب آور و کمک طلبیدن از سایر دانش آموزان در پاسخ گویی به این سئوالها با توجه به آموزشهای ارائه شده پرداخته شد.

د: تجزیه و تحلیل اطلاعات:

در این پژوهش از آمار توصیفی (میانگین، انحراف استاندارد و...) و در قسمت آمار استنباطی از آزمون شاپیرو-ویلک برای بررسی نرمال بودن داده ها و آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیره و چند متغیره استفاده شد.

یافته ها

هدف این پژوهش بررسی اثربخشی آموزش کفایت اجتماعی بر اضطراب اجتماعی و مهارت های برقراری ارتباط کودکان مدارس استثنایی شهرستان شیراز میباشد و در این راستا اطلاعات گردآوری شده مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. در جدول زیر آماره های توصیفی مربوط به سن پاسخگویان آمده است.

جدول ۱. شاخص های توصیفی سن پاسخگویان و مقایسه آن در دو گروه

متغیر	گروه	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف استاندارد	آماره F	معنی داری P
سن	کنترل	۹	۱۱	۱۰/۷۵	۱/۱۲۸	۲/۷۱۴	۰/۰۹۱
	آزمایش	۹	۱۲	۱۰/۱۹	۱/۷۰۹		

جدول ۱ شاخص های توصیفی میانگین و انحراف استاندارد سن پاسخگویان را در دو گروه پژوهش نشان می دهد. مشاهده می شود که میانگین سن پاسخگویان در گروه کنترل، گروه آزمایش به ترتیب برابر ۱۰/۷۵، ۱۰/۱۹ بوده و در سطح ۰/۰۵ معنی دار نبوده و تقریباً دو گروه از نظر میانگین سنی با هم برابر هستند ($F=۲/۷۱۴$ و $P=۰/۰۹۱$). همچنین اطلاعات مربوط به مؤلفه مهارت های ارتباطی در بین دو گروه کنترل و آزمایش مورد تجزیه و تحلیل توصیفی قرار گرفته و در جدول زیر آمده است.

جدول ۲- شاخص های توصیفی نمرات پیش آزمون و پس آزمون مهارت های ارتباطی در دو گروه

متغیر	گروه	تعداد	پیش آزمون		پس آزمون	
			میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
توانایی دریافت و ارسال پیام	کنترل	۱۰	۱۵/۰۴	۱/۳۵۶	۱۵/۱۹	۱/۱۱۴
	آزمایش	۱۰	۱۵/۸۵	۱/۱۰۲	۲۸/۰۳	۲/۵۴۶
کنترل عاطفی	کنترل	۱۰	۲۱/۰۸	۲/۳۴۵	۲۱/۱۳	۲/۲۸۵
	آزمایش	۱۰	۲۰/۹۵	۳/۱۵۶	۳۱/۸۴	۴/۰۱۹

کنترل	۱۰	۱۱/۵۹	۱/۰۰۶	۱۱/۳۸	۱/۰۱۴	مهارت گوش دادن
آزمایش	۱۰	۱۱/۱۶	۲/۹۱۵	۲۲/۱۷	۴/۷۰۶	
کنترل	۱۰	۸/۹۵	۰/۵۱۴	۹/۰۰	۰/۶۰۸	بینش نسبت به ارتباط
آزمایش	۱۰	۹/۰۳	۱/۱۲۵	۱۶/۸۶	۲/۳۵۵	
کنترل	۱۰	۱۰/۴۱	۱/۸۴۷	۱۰/۷۳	۱/۲۶۹	ارتباط توأم با قاطعیت
آزمایش	۱۰	۱۰/۸۲	۱/۱۱۹	۱۵/۲۸	۲/۱۳۷	
کنترل	۱۰	۶۷/۰۷	۷/۰۶۸	۶۷/۴۳	۶/۲۹۰	مهارت های ارتباطی (نمره کل)
آزمایش	۱۰	۶۷/۸۱	۹/۴۱۷	۱۱۴/۱۸	۱۵/۷۶۳	

جدول ۲ شاخص های توصیفی میانگین و انحراف استاندارد نمرات پیش آزمون و پس آزمون مهارت های ارتباطی را در گروه کنترل و گروه آزمایش نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود مقادیر میانگین نمرات پس آزمون در گروه کنترل به نسبت پیش آزمون تغییری نداشته است و در گروه آزمایش نمرات پس آزمون مهارت های ارتباطی نسبت به پیش آزمون تغییر محسوسی داشته اند.

نتایج تجزیه و تحلیل آماری در چهارچوب فرضیه های پژوهش

فرضیه اول: آموزش کفایت اجتماعی بر مهارت های برقراری ارتباط کودکان مدارس استثنایی شهرستان شیراز تاثیر مثبت و معنی داری دارد.

بررسی پیش فرض ها

همگن بودن ماتریس کوواریانس ها

جدول ۳. آزمون ام. باکس همگن بودن ماتریس کوواریانس ها پس آزمون مهارت های برقراری ارتباط در دو گروه

کنترل و آزمایش

Box's M	F	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معنی داری
۲/۱۶۵	۰/۶۵۴	۶	۴۲۵۸/۳۳۸	۰/۶۸۸

با توجه به جدول ۳ نتایج آزمون ام. باکس جهت بررسی برابری ماتریس های کوواریانس مشاهده شده نمرات پس آزمون مهارت های برقراری ارتباط در بین دو گروه کنترل و آزمایش (کفایت اجتماعی) نشان می دهد سطح معناداری بدست آمده برای $F=0/654$ بزرگتر از $0/05$ است، پس پیش فرض برابری ماتریس های کوواریانس مشاهده شده متغیرهای وابسته تأیید می گردد.

همگن بودن واریانس‌ها

جدول ۴. آزمون لوین همگن بودن واریانس نمرات مهارت های برقراری ارتباط در دو گروه کنترل و آزمایش

متغیر	F	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معنی داری
پس آزمون توانایی دریافت و ارسال پیام	۳/۰۰۲	۱	۲۰	۰/۱۲۶
پس آزمون کنترل عاطفی	۵/۶۱۲	۱	۲۰	۰/۰۷۹
پس آزمون مهارت گوش دادن	۸/۷۴۲	۱	۲۰	۰/۰۹۳
پس آزمون بینش نسبت به ارتباط	۳/۲۱۸	۱	۲۰	۰/۱۱۴
پس آزمون ارتباط توأم با قاطعیت	۳/۹۵۱	۱	۲۰	۰/۰۶۱

با توجه به جدول ۴ نتایج آزمون لوین همگنی واریانس‌های خطای نمرات مهارت های برقراری ارتباط در دو گروه کنترل و آزمایش (کفایت اجتماعی) نشان می‌دهد سطح معناداری بدست آمده برای همه مقادیر F بزرگتر از ۰/۰۵ است، پس پیش فرض همگنی واریانس متغیرها تأیید می‌گردد.

جدول ۵. تحلیل کوواریانس چند متغیره برای مقایسه میانگین نمرات مهارت های برقراری ارتباط در دو گروه

کنترل و آزمایش

اثر	شاخص	مقدار	F	درجه آزادی	خطای درجه آزادی	معنی داری
گروه	اثر پیلای	۰/۶۵۴	۱۹/۶۳۳	۳	۱۷	۰/۰۰۱
	لامبدای ویلکز	۰/۳۷۳	۱۹/۶۳۳	۳	۱۷	۰/۰۰۱
	اثر هتلینگ	۳/۵۶۹	۱۹/۶۳۳	۳	۱۷	۰/۰۰۱
	بزرگترین ریشه روی	۳/۵۶۹	۱۹/۶۳۳	۳	۱۷	۰/۰۰۱

جدول ۵ معنی داری اثر متغیرهای مستقل گروه (کنترل و آزمایش - کفایت اجتماعی) و پیش‌آزمون‌های مهارت های برقراری ارتباط را نشان می‌دهد. همانگونه که مشاهده می‌شود هر چهار آزمون اثر پیلای^۱، لاندای ویلکز^۲، اثر هتلینگ^۳ و بزرگترین ریشه روی^۴ برای نمرات پس‌آزمون در سطح $P < ۰/۰۱$ معنی دار بوده و نتیجه می‌شود که متغیر مستقل گروه در نمرات پس‌آزمون مهارت های برقراری ارتباط اثر معنی داری دارد.

^۱. Pillai's Trace^۲. Wilks' Lambda^۳. Hotelling's Trace^۴. Roy's Largest Root

جدول ۶. آزمون‌های اثرات بین آزمودنی‌ها برای مقایسه میانگین نمرات پس‌آزمون مهارت‌های برقراری ارتباط در دو گروه کنترل و آزمایش

منبع تغییرات	متغیر وابسته	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	معنی داری	اندازه اثر	توان آزمون
پس‌آزمون توانایی دریافت و ارسال پیام								
گروه	پس‌آزمون کنترل عاطفی	۱۳/۹۷۴	۱	۱۳/۹۷۴	۲۱/۰۰۴	۰/۰۰۱	۰/۴۰۱	۰/۹۷۵
	پس‌آزمون مهارت گوش دادن	۲۸/۵۴۳	۱	۲۸/۵۴۳	۳۶/۱۹۵	۰/۰۰۱	۰/۳۷۵	۰/۹۹۲
	پس‌آزمون بینش نسبت به ارتباط	۱۵/۲۴۴	۱	۱۵/۲۴۴	۲۲/۸۴۳	۰/۰۰۱	۰/۵۴۲	۰/۹۹۰
	پس‌آزمون ارتباط توأم با قاطعیت	۳۱/۰۱۹	۱	۳۱/۰۱۹	۱۹/۹۵۳	۰/۰۰۱	۰/۴۷۶	۰/۹۸۷

جدول ۶ نتایج آزمون‌های اثرات بین آزمودنی‌ها برای مقایسه میانگین نمرات پس‌آزمون مهارت‌های برقراری ارتباط در دو گروه کنترل و آزمایش (کفایت اجتماعی) را نشان می‌دهد. با توجه به جدول ۴-۱۲ مشاهده می‌شود برای منبع تغییرات گروه، آماره آزمون F برای ابعاد مهارت‌های برقراری ارتباط یعنی توانایی دریافت و ارسال پیام، کنترل عاطفی، مهارت گوش دادن، بینش نسبت به ارتباط و ارتباط توأم با قاطعیت به ترتیب برابر با مقادیر ۲۵/۷۵۶، ۲۱/۰۰۴، ۳۶/۱۹۵، ۲۲/۸۴۳ و ۱۹/۹۵۳ نشان دهنده تفاوت بین نمرات پس‌آزمون در دو گروه آزمایش (کفایت اجتماعی) و کنترل در سطح $P < 0.01$ معنی‌دار می‌باشند. بنابراین فرض صفر رد و فرض پژوهش مبنی بر مؤثر بودن آموزش کفایت اجتماعی بر افزایش مهارت‌های برقراری ارتباط پذیرفته می‌شود. همچنین مشاهده می‌شود که اندازه اثر آموزش کفایت اجتماعی بر ابعاد مهارت‌های برقراری ارتباط به ترتیب برابر با ۰/۳۹، ۰/۴۰، ۰/۳۷، ۰/۵۴ و ۰/۴۷ بوده است.

فرضیه پژوهش: آموزش کفایت اجتماعی بر مهارت‌های برقراری ارتباط کودکان مدارس استثنایی دارد.

نتایج حاصل از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره نشان داد که آموزش کفایت اجتماعی بر مهارت‌های برقراری ارتباط کودکان مدارس استثنایی شهرستان شیراز تأثیر مثبت و معنیداری دارد. نتایج حاصل از این فرضیه با نتایج حاصل از پژوهش‌های رؤفی و قاضی زاده (۱۴۰۰)، علیزاده و شفیعی (۱۴۰۰)، نور محمدی (۱۴۰۰)، حیدری و همکاران (۱۳۹۹)، صالحی و احمدی (۱۳۹۸)، کومینگ و رابی (۲۰۱۹)، کاشدان^۱ و همکاران (۲۰۱۶)، هاتچین و ریتس^۲ (۲۰۱۴)، نیلسون و کرن (۲۰۱۴) بوک و رندالی (۲۰۱۳) هم سو و هم راستا می‌باشد.

در تبیین این یافته‌ها میتوان گفت که اختلالات ارتباطی میتواند بر چگونگی دریافت، ارسال، پردازش و درک مفاهیم توسط فرد تأثیر بگذارد. آنها همچنین میتوانند مهارت‌های گفتاری و زبانی را ضعیف کنند، یا توانایی شنیدن و درک پیامها را مختل کنند. طبق تحقیقات و مطالعات انجام شده، یکی از مسائلی که در مقطع ابتدایی و دیگر مقاطع از اهمیت زیادی برخوردار است، داشتن مهارت اجتماعی دانش آموزان است. مهارت اجتماعی به مجموعه رفتارهای فراگرفته قابل قبولی گفته میشود که فرد را قادر میسازد با دیگران رابطه مؤثر داشته و از عکس العمل‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند. آموزش مهارت اجتماعی بر پایه این اصل قرار دارد که مشکلات کودکان در مهارت‌های اجتماعی غالباً به این دلیل است که کودکان نمیدانند در موقعیتهای اجتماعی چه کار کنند و میتوان کودکان را برای غلبه برای این مشکلات آموزش داد چرا که زندگی اجتماعی بدون برقراری ارتباط ممکن نیست. اگر ارتباطات اجتماعی درست نباشد، انواع و اقسام مشکلات چه به صورت فردی و چه به صورت اجتماعی امکان بروز می‌یابند. لازمه‌ی تعامل درست و سازنده با دیگر افراد اجتماع، شناخت درست در چند بعد است: ۱. شناخت خود؛ ۲. شناخت دیگران؛ ۳. شناخت پدیده‌ها و واقعیت‌های اجتماعی. شناخت در هر یک از این سه زمینه، نیازمند یادگیری و آموزش درست و ممارست در تمرین آموخته‌هاست. شناخت واقع‌بینانه از مسئولیت‌ها، وظایف و حقوق خود، شناخت حقوق و مسئولیت‌های دیگران، شناخت شرایط، امکانات و پیشزمینه‌ها و پس زمینه‌های بروز اتفاقات و پدیده‌ها، لازمه‌ی اساسی و پایه‌ای برقراری ارتباط درست و مناسب است.

کفایت اجتماعی به نوعی به مهارتها، توانایی سازگاری و مسئولیت پذیری اجتماعی اشاره دارد. بنابراین کفایت اجتماعی یکی از سازه‌های مهم و قابل تأمل در کودکان با نیازهای ویژه و همچنین در امر ارتقاء سازگاری اجتماعی است. فلنر، لیس و فیلیپس (۱۹۹۰) معتقدند که کفایت اجتماعی دارای چهار مؤلفه است: الف-مهارت‌های شناختی که شامل خزانه اطلاعات و مهارت‌های پردازش و کسب اطلاعات، توانایی تصمیمگیری، باورهای کارآمد و ناکارآمد و سبک‌های اسنادی است. ب-مهارت‌های رفتاری شامل ایفای نقش، مذاکره، ابراز وجود، مهارت‌های محاورهای برای شروع و تداوم تعامل‌های اجتماعی، مهارت‌های فراگیری و یادگیری رفتار دوستانه با دیگران می شود. در واقع، وقتی شخص برای رسیدن به یک نتیجه مورد نظر رفتاری را برگزیند، باید آن رفتار در دسترس باشد. ج-مهارت‌های هیجانی مؤلفه دیگری است که برای برقراری روابط مثبت با دیگران، ایجاد و گسترش اعتماد و روابط حمایتی دوطرفه، شناسایی و پاسخدهی مناسب به علائم هیجانی در روابط اجتماعی یا مدیریت استرس لازم است د-مهارت‌های انگیزشی شامل ساختار ارزشمند فرد، سطح رشد اخلاقی، احساس اثربخشی و کنترل فرد و احساس خودکارآمدی میشود. بنابراین میتوان گفت که آموزش کفایت اجتماعی بر مهارت‌های برقراری ارتباط کودکان مدارس استثنایی شهرستان شیراز تأثیر مثبت و معنیداری دارد.

^۱ . Kashdan^۲ . Hutchins & Raith

با توجه به نتایج حاصل از فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه آموزش کفایت اجتماعی بر مهارت‌های برقراری ارتباط کودکان مدارس استثنایی شهرستان شیراز تاثیر مثبت و معنیداری دارد؛ پیشنهاد میشود جهت افزایش مهارت‌های ارتباطی این کودکان و سازگاری آنها با سایر افراد جامعه این آموزش مورد توجه مسئولین مدرسه و برنامه‌ریزان آموزش و پرورش قرار گیرد تا بتوان از پیامدهای منفی طرد اجتماعی جلوگیری کرد و با افزایش سازگاری و به تبع آن بهبود سلامت روان را برای تحول سالم تر این کودکان هموار کرد.

منابع

منابع فارسی

۱. بیرامی، منصور، و مرادی، علیرضا. (۱۳۸۵). تاثیر آموزش مهارت های اجتماعی بر کفایت اجتماعی دانش آموزان (مدل فلنر). پژوهش های نوین روانشناختی (روانشناسی دانشگاه تبریز)، ۱(۴)، ۴۷-۶۷.
۲. حسین چاری، مسعود و فداکارداورانی، محمدمهدی. (۱۳۸۴). بررسی تاثیر دانشگاه بر مهارت های ارتباطی بر اساس مقایسه دانش آموزان و دانشجویان. دانشور رفتار، ۱۲(۱۵) (ویژه مقالات علوم تربیتی)، ۳۲-۲۱.
۳. حیدری، یاسر؛ برزگربرویی، کاظم و دهقان منشادی، منصور. (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش خود دلسوزی شناختی بر باورهای خودکارآمدی تحصیلی و کفایت اجتماعی دانش آموزان پایه نهم. طلوع بهداشت، ۱۹(۳) (مسلسل ۸۱)، ۷۳-۸۶.
۴. رضایی، سعید و وثوقی، علی. (۱۴۰۰). اثربخشی برنامه آموزش کفایت اجتماعی بر بهبود رفتارهای جامعه پسند تیزهوشان کم پیشرفت. پژوهش های روانشناسی/اجتماعی، ۱۱(۴۳)، ۱۲۳-۱۴۰.
۵. رئوفی، امین و قاضی زاده، سیدعلی. (۱۴۰۰). رابطه مهارت های اجتماعی و کفایت اجتماعی با عزت نفس دانش آموزان دوره اول متوسطه شهرستان جغتای، پنجمین همایش ملی علوم اجتماعی، روانشناسی و علوم تربیتی، جیرفت.
۶. علیزاده، ابوالفضل و شفیعی سورک، سینا. (۱۴۰۰). نقش واسطه ای هیجانات تحصیلی در رابطه بین تنظیم هیجان و کفایت اجتماعی در دانش آموزان، نهمین کنفرانس بین المللی پژوهش در روانشناسی، مشاوره و علوم تربیتی.
۷. کرک، ساموئل؛ گالاگر، جیمز و کلمن، مری لوت. (۱۴۰۰). روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی (بر اساس DSM-۵). ترجمه ملک محمدی و مشکانی، تهران: ارسباران.
۸. لاک تراش، موسی؛ کلروزی، فاطمه و پیشگوی، سیدامیرحسین. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر آموزش کفایت اجتماعی مبتنی بر مدل فلنر بر مهارت های ارتباطی و سازگاری اجتماعی پرستاران بخش روان بیمارستان های منتخب آجا. علوم مراقبتی نظامی، ۶(۲) (مسلسل ۲۰)، ۱۱۵-۱۲۵.
۹. مرادی، پروین. (۱۴۰۱). اثربخشی آموزش شایستگی اجتماعی بر کنترل خشم و مهارت های ارتباطی دانش آموزان پرخاشگر دوره دوم ابتدایی. پیشرفتهای نوین در روانشناسی، ۵(۵۱)، ۵۲-۷۰.
۱۰. نصرتی، فاطمه؛ شریفی، سارا و فتح آبادی، روح الله. (۱۴۰۰). تأثیر مداخله ی زود هنگام در کسب مهارت های آمادگی تحصیلی نو آموزان دیرآموز. تعلیم و تربیت استثنایی، ۱۱(۱۶۱): ۸۷-۹۷.
۱۱. نورمحمدی، لیلا. (۱۳۹۹). پیش بینی اعتماد در روابط بین فردی بر اساس سخت جانی روانی در زنان متأهل. فصلنامه ایده های نوین روانشناسی، ۷(۱۱)، ۱-۱۱.

منابع انگلیسی

۱. Adams, G.R., & Marshall, S.K. (۱۹۹۶). A developmental social psychology of identity: Understanding the person-in-context. *Journal of Adolescence*, ۱۹, ۴۲۹-۴۴۲.
۲. Bulkeley, R., & Cramer, D. (۱۹۹۴). Social skills training with young adolescents: Group and individual approaches in a school setting. *Journal of Adolescence*, 17(۶), ۵۲۱-۵۳۱.
۳. Dağal, A.B. (۲۰۱۷). Investigation of the Relationship between Communication Skills, Social Competence and Emotion Regulation Skills of Preschool Children in Turkey. *Educational Research Review*, 12, ۱۶۴-۱۷۱.

۴. Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (۱۹۸۷). The Relationship Between Adaptive Behavior and Social Skills: Issues in Definition and Assessment. *The Journal of Special Education*, 21(۱), ۱۶۷-۱۸۱.
۵. Hutchins, N.P., & Raith, L. (۲۰۱۴). Social anxiety and depressive symptoms mediate instrumentality and maladaptive interpersonal styles. *Personality and Individual Differences*, 71, ۸۶-۹۱.
۶. Hyde, M., Wiggins, R. D., Higgs, P., & Blane, D. B. (۲۰۰۳). A measure of quality of life in early old age: the theory, development and properties of a needs satisfaction model (CASP-۱۹). *International Journal of Gerontology*, ۷(۳), ۱۸۶-۱۹۴.
۷. Jensen, A. C., Killoren, S. E., Campione-Barr, N., Padilla, J., & Chen, B.-B. (۲۰۲۳). Sibling Relationships in Adolescence and Young Adulthood in Multiple Contexts: A Critical Review. *Journal of Social and Personal Relationships*, 40(۲), ۳۸۴-۴۱۹.
۸. Kashdan, T. B., Volkmann, J. R., Breen, W. E., & Han, S. (۲۰۰۷). Social anxiety and romantic relationships: the costs and benefits of negative emotion expression are context-dependent. *Journal of anxiety disorders*, 21(۴), ۴۷۵-۴۹۲.
<https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2006.08.007>
۹. Matson, J. L., Rotatori, A. F., & Helsel, W. J. (۱۹۸۳). Development of a rating scale to measure social skills in children: the Matson Evaluation of Social Skills with Youngsters (MESSY). *Behaviour research and therapy*, 21(۴), ۳۳۵-۳۴۰.
۱۰. Merrell, K., & Gimpel, G. (۱۹۹۸). *Social Skills of Children and Adolescents. Conceptualization, Assessment, Treatment*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
۱۱. Pöhlmann, K. (۲۰۰۱). Agency- and communion-orientation in life goals: Impacts on goal pursuit strategies and psychological well-being. In P. Schmuck & K. M. Sheldon (Eds.), *Life goals and well-being: Towards a positive psychology of human striving* (pp. ۶۸-۸۴). Hogrefe & Huber Publishers.
۱۲. Schlundt, D. G., & McFall, R. M. (۱۹۸۵). New direction in the assessment of social competence and social skills. In L. L'Abate & M. A. Milan (Eds.), *Handbook of social skills training and research* (pp. ۲۲-۴۹). New York: Wiley.